

Канцеларија за демократски институции и човекови права

**ПОРАНЕШНА ЈУГОСЛОВЕНСКА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА:**

**ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ ИЗБОРИ
14 И 28 АПРИЛ 2004**

**ОБСЕ/ОДИХР Набљудувачка мисија на изборите
Краен извештај**

Варшава
13 јули 2004

СОДРЖИНА

I.	<u>ИЗВРШНО РЕЗИМЕ</u>	1
II.	<u>ВОВЕД И БЛАГОДАРНОСТ</u>	3
III.	<u>ПОЗАДИНА</u>	4
IV.	<u>ЗАКОНОДАВНА РАМКА</u>	4
V.	<u>СПРОВЕДУВАЊЕ НА ИЗБОРИТЕ</u>	6
	A. <u>ИЗБОРНИ ОРГАНИ</u>	6
	B. <u>ИЗБОРНИ ПОСТАПКИ</u>	9
VI.	<u>ИЗБОРНА КАМПАЊА</u>	12
	A. <u>ПРВ КРУГ</u>	12
	B. <u>ВТОР КРУГ</u>	13
	C. <u>ДОПОЛНИТЕЛНИ КОМЕНТАРИ</u>	14
VII.	<u>МЕДИУМИ</u>	15
	A. <u>ПРАВНА РАМКА</u>	15
	B. <u>СЛЕДЕЊЕ НА МЕДИУМИТЕ ОД СТРАНА НА НАБЉУДУВАЧКАТА МИСИЈА НА ИЗБОРИТЕ</u>	16
VIII.	<u>ПРИГОВОРИ И ЖАЛБИ</u>	18
	A. <u>ПРЕДИЗБОРНИ ПРИГОВОРИ</u>	18
	B. <u>ПРВ КРУГ НА ГЛАСАЊЕ</u>	19
	C. <u>ВТОР КРУГ НА ГЛАСАЊЕ</u>	20
IX.	<u>УЧЕСТВО НА ЖЕНИТЕ И МАЛЦИНСТВАТА</u>	22
	A. <u>УЧЕСТВО НА ЖЕНИТЕ</u>	22
	B. <u>НАЦИОНАЛНИ МАЛЦИНСТВА</u>	22
X.	<u>ДОМАШНИ НАБЉУДУВАЧИ</u>	23
XI.	<u>НАБЉУДУВАЊЕ НА ГЛАСАЊЕТО И ПРЕБРОЈУВАЊЕТО</u>	24
	A. <u>ПРВ КРУГ</u>	24
	B. <u>ВТОР КРУГ</u>	25
XII.	<u>ИЗБОРНИ РЕЗУЛТАТИ</u>	27
	A. <u>ПРВ КРУГ</u>	27
	B. <u>ВТОР КРУГ</u>	27
XIII.	<u>ПРЕПОРАКИ</u>	28
	A. <u>ПРАВНА РАМКА</u>	28
	B. <u>ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА</u>	29
	C. <u>ПОЛИТИКА И ОДРЖУВАЊЕ НА КАМПАЊИТЕ</u>	30
	D. <u>МЕДИУМИ</u>	30
	E. <u>ПРИГОВОРИ И ЖАЛБИ</u>	30
	F. <u>УЧЕСТВО НА МАЛЦИНСТВАТА</u>	31
	G. <u>РОДОВИ ПРАШАЊА</u>	31
	<u>ДОДАТОК А</u>	32

ЗА ОБСЕ/ОДИХР	34

ПОРАНЕШНА ЈУГОСЛОВЕНСКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА:

ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ ИЗБОРИ 14 И 28 АПРИЛ 2004

ОБСЕ/ОДИХР Набљудувачка мисија на изборите Краен извештај¹

I. ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Како одговор на поканата на Министерството за надворешни работи, Канцеларијата за демократски институции и човекови права (ОДИХР) на ОБСЕ ја испрати набљудувачката мисија на изборите во поранешната југословенска Република Македонија за предвремените претседателски избори кои се одржаа на 14 и 28 април. ОБСЕ/ОДИХР ги оцени изборите дека се во согласност со заложбите на Документот од Копенхаген донесен 1990 г.

Изборите одржани на 14 и 28 април, општо, беа во согласност со заложбите на ОБСЕ во врска со изборите. Меѓутоа, неправилностите на денот на изборите, на некои места, а особено во текот на вториот круг, фрлаат сенка на целиот процес. Набљудувачката мисија на изборите на ОБСЕ/ОДИХР увиде инциденти на гласање за други лица, полнење на гласачки кутии и заплашување, што беше поочигледно во текот на вториот круг од гласањето. Тензиите и неправилностите што се случуваа во текот на вториот круг можеби беа поттикнати од условот повеќе од половина од регистрираните гласачи да го дадат својот глас за изборите да бидат успешни.

По трагичната смрт на поранешниот Претседател Борис Трајковски, Собранието ги донесе Амандманите на Законот за избор на Претседател, со што се овозможи одржување на избори во забрзана постапка во текот на краткиот период (40 дена) пропишан со Уставот. Амандманите обезбедија адекватна временска рамка за изборните дејства, меѓутоа не се осврнаа адекватно на изготвувањето на гласачките ливчиња на јазиците на малцинствата. Дополнително на ова, основната правна рамка (која се состои од неколку закони) продолжува да покажува бројни недоследности.

Органите за спроведување на изборите, особено Државната изборна комисија (ДИК), општо земено, функционираа на конструктивен начин, а особено ако ги земеме во предвид временските ограничувања на целиот процес. Меѓутоа ДИК делуваше неконзистентно за да ја донесе потребната регулатива за да се разјасни

---

¹ Овој извештај исто така е достапен на македонски јазик. Меѓутоа англиската верзија е единствениот официјален документ.

правната рамка, како на пример во врска со замената на несоодветните формулари.

Вишокот имиња во Гласачкиот список создаде загриженост во врска со можноста за евентуална изборна измама, и ги зголеми потешкотиите за постигнување на потребниот одзив на регистрирани гласачи во текот на вториот круг. Овој вишок се смета за голем, во споредба со бројката на вистинското предвидено население од Пописот од 2002 г. Овој вишок бележи пораст бидејќи прашањето дали гласачкото право се поврзува со жителството, сè уште не е разјаснето.

Изборната кампања во голем дел беше без насилство а кандидатите имаа можност непречено да комуницираат со електоратот. Кампањите имаа мошне скромна содржина а што повеќе се ближеше вториот круг од гласањето, партиите сè повеќе и повеќе се концентрираа на прашањето на прагот на одзивот.

Постоеја мали обиди од страна на кандидатите да одржуваат кампањи преку етничките граници, кај етничките Македонци и етничките Албанци. Една од етнички албанските партии му даде поддршка на еден од останатите етнички македонски кандидати во вториот круг на изборите.

Состојбата со медиумите беше општо добра, при што државната телевизија обезбеди релативно избалансирано покривање, а приватните медиуми понудија различни и општо земено, фер програми. Советот за радиодифузија вршеше мониторинг врз радиодифузерите, дали истите се придржуваат кон медиумските правила за изборите, меѓутоа, нему му недостасуваат надлежности за спроведување на законот.

Гласањето и пребројувањето се спроведуваа релативно уредно во текот на првиот круг на изборите, но помалку безгрижниот став кон постапките – кој можеби беше производ на впечатокот дека резултатот не може да се доведе во прашање – во некои случаи доведе до непридржување кон упатствата. Меѓутоа во текот на вториот круг, набљудувачите известуваа за релативно голем број на случаи (4%) каде постоеле докази за полнење на гласачките кутии, и исто така слични случаи (6%) каде постоеле идентични потписи на Гласачкиот список. Исто така постоеше и висок процент на случаи на заплашување на и околу гласачките места во одредени области – насочено кон гласачите, официјалните лица за спроведување на изборите, па дури и кон набљудувачите. Процесот на пребројување на гласовите во текот на вториот круг беше оценет како лош и мошне лош во 21% од набљудуваните гласачки места.

Приговорите од првиот круг на гласање беа на брз начин отфрлани од страна на ДИК според мошне ригидни критериуми, врз основа на партиско гласање од страна на членовите кои беа бирани од владеачките или опозициските партии. Со таквото дејствување ДИК ја испушти шансата да испрати силна порака дека нема да се толерираат изборни неправилности во текот на вториот изборен круг. Приговорите од вториот круг беа отфрлени од страна на ДИК на сличен начин, иако по

добиените критики во текот на првиот круг, шемата на гласање претрпе мали промени; некои од доказите беа повторно разгледувани; а неколку приговори беа најдени како основани (меѓутоа истите беа одбиени бидејќи не влијаат врз целокупниот резултат).

Враќањето на довербата во изборниот процес ќе бара брза и одлучна акција од страна на власта а тука вклучувајќи и барање одговорност од сите тие кои го прекршиле законот. Дополнително на ова, мора да се обрне сериозно внимание на институционалните недостатоци кои се идентификувани во овој извештај, за да се постигне сигурност дека слични проблеми од овој тип нема да се јават во иднина.

ОБСЕ/ОДИХР останува спремна да соработува со властите за да се изнајде одговор во врска со загриженоста спомената во овој извештај, и исто така ја изразува својата волја да ги понуди своите услуги за да им овозможи на властите да ги проследат сите препораки дадени подолу.

II. ВОВЕД И БЛАГОДАРНОСТ

Набљудувачката мисија на изборите на ОБСЕ/ОДИХР за Претседателските избори 2004 г. беше воспоставена како одговор на поканата упатена од Министерството за надворешни работи. Набљудувачката мисија, која беше предводена од Амбасадорот Фридрих Бауер (Австрија), започна со работа на 22 март 2004 г. и продолжи да функционира до 4 мај. Околу триесет експерти и долгорочни набљудувачи од 18 земји-учеснички во ОБСЕ беа распоредени во Скопје и осум други града.

Во текот на двата изборни денови, Набљудувачката мисија на изборите беше надополнета со краткорочни набљудувачи кои беа испратени од земјите-учеснички во ОБСЕ и други сродни земји и меѓународни организации. Како резултат на ова, беа распоредени околу 310 набљудувачи од 32 земји-учеснички во ОБСЕ, во текот на првиот круг на изборите, и 277 набљудувачи од 36 земји-учеснички во текот на вториот круг.

Во текот на обата изборни денови, ОБСЕ/ОДИХР посети околу 1.400 избирачки места од вкупно 2.973 низ целата земја. Дополнително на ова, набљудувачите присуствуваа и на сумирањето на гласовите во 34 општински изборни комисии.

ОБСЕ/ОДИХР ја изразува својата благодарност до Министерството за надворешни работи, Државната изборна комисија и другите власти и организации од граѓанското општество, како и амбасадите и меѓународните организации во поранешната југословенска Република Македонија, за нивната помош и соработка во текот на мисијата за набљудување на изборите. ОБСЕ/ОДИХР сака особено да се заблагодари на Мисијата за прелевање на конфликти на ОБСЕ во Скопје за нивната соработка.

III. ПОЗАДИНА

Трагичната смрт на поранешниот Претседател Борис Трајковски го услови одржувањето на предвремените избори за Претседател, по неговата трагична смрт во авионска несреќа на 26 февруари 2004 г. Редовните избори за Претседател требаа да се одржат таа есен, меѓутоа според Уставот изборите мора да се одржат најдоцна 40 дена од испразнување на функцијата Претседател. Овие избори се четврти по ред избори од независноста на земјата.

Постојниот Закон за претседателски избори не се осврнува на состојба како што е испразнување на функцијата Претседател, а временската рамка која се содржи во истиот не беше во согласност со уставните услови. Така на 8 март Собранието донесе Закон за изменување и дополнување на Законот за избор на Претседател (Амандмани).

Одлуката на Уставниот Суд за престанок на функцијата Претседател беше објавена во Службениот весник на 7 март, со што отпочна изборниот процес. На 8 март, Вршителот на должноста Претседател (Претседателот на Собранието) објави дека изборите ќе се одржат на 14 април, а нивниот втор круг на 28 април.

Изборите исто така треба да се набљудуваат и во контекст на Охридскиот рамковен договор од 2001 г., постигнат помеѓу главните политички партии од заедниците на етничките Македонци и етничките Албанци, со цел истите да се вратат кон нормалниот политички процес по граѓанскиот конфликт кој што се случи таа година. Претседателските избори се спроведуваа во исто време кога требаше уште еден од главните елементи на процесот на Охридскиот рамковен договор да биде спроведен, кога постоеше предлог за реорганизација и децентрализација на моќта во општините – по што се очекуваше таа есен да следат локалните избори. Така на овие претседателски избори се гледаше како на важен индикатор во врска со расположението кон спроведувањето на Охридскиот рамковен договор, како и силата на политичките партии пред престојните локални избори.

IV. ЗАКОНОДАВНА РАМКА

Во согласност со Уставот, Претседателот се избира на непосредни избори. Кандидатите се квалификуваат за кандидатура ако исполнуваат одредени услови, вклучувајќи го и условот за жителство во земјата во период од 10 години во текот на 15 години пред одржување на изборите, како и собирање на потписи од страна на 30 парламентарци или 10.000 регистрирани гласачи како поддршка на својата кандидатура.

За да победи на изборите за Претседател во првиот круг, кандидатот мора да освои мнозинство број гласови од вкупниот број регистрирани гласачи. Ако првиот круг

на избори е неуспешен, двата водечки кандидати продолжуваат во втор круг на гласање кој мора да се одржи најдоцна две недели подоцна. Кандидатот кој ќе освои најголем број на гласови во текот на вториот круг ќе биде избран Претседател меѓутоа, само ако мнозинството од регистрираните гласачи го дале својот глас. Во спротивно целиот изборен процес мора да се повтори.

Дополнително на тоа што Амндаманите ја воспоставуваат временската рамка за предвремените Претседателски избори, тие исто така ја идентификуваат и структурата на органите за спроведување на изборите; обезбедуваат замена на испразнетите места во постоечките изборни комисии; ги одредуваат скратените рокови за поднесување на номинациите, увид во гласачкиот список и одржување на кампањите; и го воспоставуваат постапниот систем за приговорите и жалбите. Амандманите исто така ги даваат условите за гласачките ливчиња и другите изборни материјали.

Претходниот Закон за избор на Претседател останува во сила, освен на местата каде е изменет од страна на Амандманите. Овој закон по својата природа е мошне општ и содржи само основни одредби, кои во голем дел се извлечени директно од Уставот. Другите аспекти на органите за спроведување на изборите на Претседателските избори би требало да се применуваат во согласност со Законот за избор на пратеници во Собранието, освен кога тие одредби не се во согласност со условите за избор на претседател. Ваквата состојба создава особени потешкотии во врска со толкувањето и спроведувањето на законите.

Условот пропишан со Уставот дека мнозинството регистрирани гласачи треба да го дадат својот глас во текот на вториот круг е особено проблематичен. Не само што прагот на одзив во текот на вториот круг може да создаде можности за неуспешни избори, туку тој може и да доведе до неограчен број на повторни избори. Дополнително на ова, условот за постигнување на прагот на одзив може да влијае врз обидите за подигнување на одзивот по пат на недозволени мерки – вклучувајќи и притисок врз гласачите или дури манипулации со гласањето.

Јазикот на гласачките ливчиња

Амандманите на Законот за избор на Претседател кои беа донесени пред одржување на овие избори вклучуваат и една одредба, која се повикува на Законот за избор на пратеници во Собранието, а која се осврнува на јазикот(ците) на кој(и) изборните материјали ќе се испечатат. Оваа одредба не се осврнува на последиците на ваквото правило во врска со гласачките ливчиња во случаи кога на изборите нема кандидат кој потекнува од малцинска заедница а чиј јазик е официјално признаен. Како резултат на истото, во текот на вториот круг на изборите, имињата на двата преостанати кандидати беа испечатени само на македонски јазик. Ова, како што беше очекувано, се случи затоа што и двата кандидати беа етнички Македонци.

Јазичната одредба за која зборуваме исто така не ги применува целосно јазичните принципи на Охридскиот рамковен договор, кои беа вметнати во Уставот преку Амандманот Пет (Член 7). Меѓутоа, во ваков случај кога не постои дополнителна регулатива, Државната изборна комисија не обезбеди албанскиот јазик да биде вклучен во гласачкото ливче во текот на вториот круг.

Гласачко право и жителство

Уставот го обезбедува правото на глас на сите граѓани, и не се осврнува на жителството во земјата како негов услов. Меѓутоа, Законот за гласачки список пропишува дека правото на граѓаните да гласаат се остварува преку нивното вклучување во гласачкиот список, кое е ограничено само на граѓани кои се со „живеалиште на територијата“ на земјата, освен ако граѓанинот е на „привремена работа или образование во странство“.

Еден друг закон, во врска со пријавувањето на живеалиштето, го дефинира живеалиштето како „место каде граѓанинот се населил со намера постојано да живее во истото и на место тој обезбедил престој“; привремено живеалиште се дефинира како „место каде граѓанинот привремено престојува“. Истиот закон исто така налага граѓаните да ги известуваат властите во врска со промената на местото на живеење; овој услов се однесува на лица кои „се со намера да престојуваат во странство во времетраење од три месеци до една година или да бидат на привремена работа во странство во времетраење од повеќе од една година“. (Законот за лични карти на граѓаните исто така обезбедува граѓаните да ги ажурираат своите информации за местото на живеење.) Во пракса, малкумина граѓани кои заминуваат во странство, исто така вклучувајќи ги оние кои емигрираат, го известуваат Министерството за внатрешни работи во врска со промените на живеалиштето.

Во овој момент не постои систем на гласње во отсуство за граѓани кои се надвор од своите места на живеење, на денот на изборите, без разлика дали се во земјата или во странство. Поради големиот број граѓани кои се во странство, тешко може да се воспостави посебен гласачки список за истите или пак да се изготви специјален систем со што ќе им се дозволи на истите да гласаат. Меѓутоа, со воспоставување на постапка за гласање во отсуство ќе се овозможи овие лица да бидат идентификувани, па така ќе може и нивните имиња да бидат изземени од гласачкиот список на местата каде тие последен пат го пријавиле живеалиштето во земјата, со што ќе се зголеми интегритетот на списоците и ќе се намалат можностите за изборни неправилности.

V. СПРОВЕДУВАЊЕ НА ИЗБОРИТЕ

A. ИЗБОРНИ ОРГАНИ

Амандманите на Законот за избор на Претседател воспоставија трислоен систем на органи за спроведување на изборите – Државна изборна комисија (ДИК); 34 Општински изборни комисији (ОИК); и Избирачки одбори (ИО), кои сè вкупно бројат 2.973. Освен кога се работи за претседателите на овие органи, назначувањето во нив е контролирано од страна на владеачките и опозициските партии кои освоиле најголем број пратенички мандати во претходните парламентарни избори.

Составот на членовите на изборните органи, а особено на комисиите, остана сличен како за Парламентарните избори во 2002 г. Меѓутоа, како што ќе кажеме подолу, постоеше голема промена во составот на ИО на одредени места.

1. Државна изборна комисија

ДИК се состои од девет членови – Претседател, четири судии на Врховниот Суд, секој од нив избран по договор на една од водечките и опозициските партии, а останатите четири члена се назначени од страна на истите партии. Членството на ДИК не претрпе големи промени од последните општи избори (2002 г.) – освен во делот на Претседателот, кој неодамна беше назначен од страна на вршителот на должност Претседател на Државата.

Уште од самиот почеток ДИК прикажа општо конструктивни и колегијални работни односи, особено во врска со административните прашања. ДИК покажа конструктивно расположение кон учеството, како на домашните така и на странските набљудувачи, продолжувајќи го крајниот рок за издавање на акредитации, како одговор на кратките рокови условени со временската рамка за одржување на изборите. Меѓутоа продуктивноста на ДИК во некои наврати беше отежната со рутински прописи како што е условот секој член да мора да ги потпишува сите извадоци од Гласачкиот список во текот на двата изборни круга.

Политичките партии и граѓанските организации подигнаа сомневања во врска со службата на еден од членовите на ДИК, кој беше назначен од страна на партијата СДСМ, кој е Заменик Министер за правда; и во врска со нејзиниот заменик, кој е Генрален Секретар на Собранието. (Во врска со ова не беа поднесени официјални приговори.) Дополнително на ова, претходната загриженост изразена од страна на ОБСЕ/ОДИХР во врска со методите на избор на судии во служба на изборните комисији, од страна на политичките партии, не беше разгледувана.

Основен принцип на изборната администрација е принципот дека истата мора да биде автономна. Меѓутоа автономноста на изборната администрација не условува истата да биде сосема независна од владините или другите Државни органи. Присуството на официјални лица од други агенции во изборната администрација може да стане проблематично, меѓутоа, само во случаи кога постои некомпатибилност на нивните одговорности во двата ресора. Исто така постојеја неколку членови на ДИК кои окупираа владини функции кои може да се смета дека се некомпатибилни со членството во Комисијата.

Еден друг случај во врска со автономијата на изборната администрација беше во врска со обидот на една од етнички албанските партии вклучени во ДИК да го повлече членот кој тие го назначија кога истиот не ги следеше позициите на партијата во врска со независната кандидатура која беше отфрлена од страна на Комисијата (види го делот што ги покрива приговорите и жалбите). Иако таа партија го избрка членот од своите редови, истата не успеа да го повлече од ДИК бидејќи Собранието не држеше седници. Дополнително на принципот на автономност на изборната администрација, овој инцидент исто така подига загриженост во врска со толкувањето на една одредба од законите за спроведување на изборите.²

Иако постои одредба во законодавството, за воспоставување на постојан Секретаријат на ДИК, ова сеуште не беше воспоставено или немаше средства од буџетот за истото, во времето на одржување на претседателските избори. Така за голем дел од своите технички активности, ДИК беше директно зависна од министерствата на Владата, како и меѓународни извори – тука вклучувајќи го внесувањето на податоците и обработката на истите како и логистиката. Всушност меѓународната помош за ДИК и другите изборни органи ја обезбедија одреден број на агенции и неколку други обезбедувачи на услуги, не само преку нивна директна логистичка помош, туку и преку обука на членовите на ИО-и и изработка на прирачници за постапките на денот на изборите.

2. Општински изборни комисии

Општинските изборни комисии (ОИК) бројат пет члена – претседател, двајца судии предложени од страна на водечките владеачки и опозициски партии, и два члена назначени од страна на истите партии. Општинските изборни комисии се воспоставуваат на местата каде постојат локални канцеларии на владините агенции, а нивниот број и нивната надлежност не соодветствува на територијалната поделба на општини (во овој момент 123 општини, меѓутоа се очекува бројката да падне на 70 со предлог територијалната реорганизација).

Во согласност со Амандманите на Законот за избор на Претседател, Општинските изборни комисии се одговорни изборите да се спроведуваат во согласност со законот на територијата на нивната надлежност, како и за најразлични други административни и логистички задачи. Една од најважните задачи на ОИК беше назначувањето на членовите на Избирачките одбори, како и регистрацијата на претставниците на кандидатите, доставата и приемот на изборниот материјал и сумирањето на резултатите во таа област. Општинските изборни комисии немаа никаква улога во разрешувањето на приговорите и немаа никаква директна моќ да

---

² Види Закон за избор на пратеници во Собранието, Чл. 30: „Претседателот и членовите на органите надлежни за спроведување на изборите ќе ги извршуваат функциите непристрасно, совесно и одговорно во согласност со одговорностите одредени со овој Закон.“

вршат преглед на материјалите кои беа испраќани до нив од страна на Избирачките одбори.

3. Избирачки одбори

Избирачките одбори се состојат од пет члена, претседател и четири членови кои се назначени од страна на водечките владеачки и опозициски партии. Избирачките одбори мора да се воспостават најдоцна десет дена пред изборите а мора да започнат со работа четири дена пред изборите. Границите на гласачките единици не се сменети од изборите во 2002 г.

Со условот за постоење на персонал од речиси 30.000 лица на избирачките места ширум земјата, постоеа извештаи за многу промени во кадарот на Избирачките одбори. Наводно, постоеа тешкотии за регрутирање на лица на овие места поради малиот интерес и недоволниот број на квалификувани правници (што е правило некое лице да стане Претседател на ИО), и недоволната спремност од страна на лица назначени од одредени партии да одат на места каде постојат зразлични етнички групи или различни политички убедувања.

На одредени места, влучително во Гостивар и Кичево, постоеја претставници само од една партија во некои Избирачки одбори; што доведе до зголемување на можностите за изборни измами. Загриженоста во врска со економските односи кои може да се употребат против лица кои претставуваат одредени партии во Избирачките одбори како и безбедноста при влегувањето во одредени области, исто така можеби придонесоа за отсуство на членовите на Избирачките одбори или претставниците на кандидатите од одредени партии. Отфрлањето на сите приговори по првиот круг, како и одлуката на една етнички албанска партија да се повлече и да нема активна улога на изборите, исто така можеби имаа ефект на намалување на рамноправното претставување во Избирачките одбори.

Обуката за постапките на денот на изборите беше организирана и поддржана од страна на еден меѓународен извор пред почетокот на првиот круг меѓутоа тој постигна ограничен ефект поради кусиот временски период и поради големиот број на кадар без искуство. Особено беше присутно недоволното разбирање на процесот на порамнување на гласачките ливчиња. Во 44% од набљудуваните избирачки места увидено е потфрлување при броењето на неупотребените гласачки ливчиња, а во 25% од истите, во текот на првиот круг, потфрлено е да се одреди колку гласачи ги подигнале гласачките ливчиња по пат на броење на потписите (или отпечатоците) во извадоците од гласачкиот список, а во текот на вториот круг не постои никакво подобрување.

В. ИЗБОРНИ ПОСТАПКИ

1. Упатства

Упатствата усвоени од страна на ДИК за да се разјаснат одредени постапки беа мошне важни. Особено бидејќи постоеше подобрување во координацијата со Министерството за внатрешни работи во врска со распоредувањето и однесувањето на полицијата. Меѓутоа постоеше недостаток на транспарентност при порамнувањето на гласачките ливчиња и при сумирањето на резултатите.

Непостоењето на нумерички протокол за резултати во Избирачките одбори особено доведе до потешкотии при порамнувањето на гласачките ливчиња во голем број гласачки места. Тешкотиите при пополнувањето на записниците (Формулар бр. 14) кои беа почувствувани од страна на Избирачките одбори, се случуваа бидејќи истиот имаше компликувана текстуална природа, но и покрај тоа, овој формулар ниту претрпе промени ниту беше дополнет во периодот меѓу двата круга. Проблемите со овој формулар беа поочигледни во доминатно етнички албанските места, бидејќи беше изготвен само на македонски јазик.

Поради непостоењето на нумерички протоколи, резултатите беа пренесувани до Општинските изборни комисии во табеларен формат за да им се помогне при внесувањето на резултатите во базата на податоци. Меѓутоа, овој чекор повлијае да постои *ad hoc* порамнување на гласовите, што не можеше јасно да биде набљудувано од страна претставниците на кандидатите и другите набљудувачи.

Во текот на првиот круг, набљудувачите известуваа дека Општинските изборни комисии користеле најразлични методи за да ги проверат резултатите од гласачките места. Неколку Општински изборни комисии воопшто не го провериле резултатот (на пр. во Центар и во Струмица), додека други едноставно ги измениле резултатите за истите да бидат порамнети (на пр. во Штип, Тетово, Ресен, Куманово.) Дополнително на ова, процесот на сумирање на гласовите често бил нетранспарентен бидејќи порамнувањето и внесувањето на податоците во некои случаи се случувало во различна, затворена просторија, или пак постоела преголема гужва во главната просторија.

Организацијата при процесот на сумирање во Општинските изборни комисии беше подобрена во текот на вториот круг, меѓутоа преовладуваа проблемите со Формуларот 14 и недостатокот на порамнување. Некои од приговорите поднесени по тој круг опфаќаа поднесување на различни протоколи до Општинските изборни комисии кои биле давани на претставниците на кандидатите на гласачките места.

Специјалното гласање се одржа еден ден пред општите избори во текот на двата изборни круга. Гласањето во касарните и во затворите беше општо добро спроведено, а беа пријавени мал број на проблеми. Овие дејства беа спроведувани од Избирачки одбори составени од обични, цивили и не постоеја индикации дека војниците или затворениците биле под притисок да гласаат. Исто така на околу 860 внатрешно раселени лица им беше дозволено да гласаат во Центрите за внатрешно раселени лица во Куманово и Скопје. Меѓутоа, поради доцнење на ваквата одлука од страна на Владата, крајниот рок за објавување и увид во извадоците од гласачкиот список беше веќе изминат. Околу 50% од внатрешно раселените лица

не биле на списоците и немале шанса да проверат дали да гласаат во Центарот или на местата на нивното претходно живеалиште.

2. Гласачки список

Гласачкиот список беше ажуриран од страна на Министерството за правда пред одржувањето на изборите и истиот беше одобрен од страна на ДИК на 1 април. списокот содржеше 1.695.103 имиња, што претставува зголемување од 30.800 имиња во споредба со списокот кој се користеше на парламентарните избори во 2002 г.

Поради збиената временска рамка, списокот беше достапен за јавен увид во период од само 10 дена и не беше спроведена никаква кампања за јавно информирање. Од 100-те илјади лица кои извршиле увид во списокот – главно за да се потпишат на петициите за номинации за поддршка на претседателски кандидат – 6% пријавиле грешки во списокот. Иако грешките беа исправени, останува можноста дека постојат уште многу грешки поврзани со лицата кои немале мотивација, време или потребна информација да ги проверат своите податоци.

Дополнително на ова, имињата на еден голем дел од граѓаните кои емигрирале во странство, сеуште постојат во Гласачкиот список. Само жителите кои привремено живеат во странство имаат право да гласаат, ако се вратат во земјата. Врз основа на пописот од 2002 г., за кој постои општо мислење дека беше спроведен во согласност со меѓународните стандарди, се смета дека околу 7-8% од лицата на Гласачкиот список можеби веќе не се присутни во земјата.

Одреден број на организации од цивилното општество и политички партии ја изразија својата загриженост дека вишокот на имиња на Гласачкиот список може да доведе до изборни измами. Дополнително на ова, ваков голем вишок на имиња ги отежнува условите за гласање и за кворумот на гласови на претседателските избори – при што еден кандидат мора да го добие гласот на мнозинството регистрирани гласачи за да победи во првиот круг од изборите; а мнозинството од регистрираните гласачи мора да го дадат својот глас за изборите да бидат успешни во вториот круг.

3. Гласачки ливчиња

ДИК одлучи гласачките ливчиња да ги содржат само имињата на кандидатите, како на претседателските избори од 1999 г., а да не ги содржат партиските имиња или симболи. На ова се согласија сите партии, чии кандидати се натпреваруваа на овие избори, а кои беа претставени во ДИК. Меѓутоа, изгледа дека постои несогласување помеѓу оваа одлука и одредбата во Амандманите дека гласачките ливчиња ќе ги содржат, *inter alia*, „името и симболот (ако постои) на подносителот на листата.“

Одлуката на ДИК беше донесена врз основа на фактот дека одредбата од Амнманите која се занимава со гласачкото ливче се базира на одредба на Законот за избор на пратеници во Собранието, и не може непречено да се спроведува на избори каде кандидатите се номинираат врз основа на петиции потпишани од одреден број на гласачи или парламентарци. Меѓутоа, изоставувањето на имињата на партиите а особено нивните симболи можеби го отежна гласњето на граѓаните, а особено оние кои се неписмени.

4. Јазици

Дополнително на јазикот(ците) на гласачкото ливче, за кои говоревме претходно, постоеја прашања во врска со јазикот на изборните материјали. Тука го вклучуваме Гласачкиот список, списоците на гласачките места, изборните упатства и формулари и гласачките упатства и постери со листите на кандидатите. (Последните две со закон мора да се обезбедат на јазиците на сите малцинства признаени со устав.) Исто така постоеја проблеми во врска со доставата на материјалите на албански и на другите јазици на малцинствата на места каде постои концентрација на такви заедници.

Покрај постоењето на бројни неформални приговори во врска со овие прашања во текот на првиот круг, на нив не се обрна особено внимание од страна на ДИК пред почетокот на вториот круг. Особено тоа што не беа изготвени постери за гласачките места во вториот круг каде може да се прочитаат имињата на кандидатите на латинско писмо (кое се користи во албанскиот и јазиците на другите малцинства).

VI. ИЗБОРНА КАМПАЊА

A. ПРВ КРУГ

ДИК на 25 март ја одобри кандидатурата на четири кандидати. Кандидатите за првиот изборен круг – двајца етнички Македонци и двајца етнички Албанци – беа поврзани со четирите главни политички партии и тоа: **Г-дин Бранко Црвенковски**, од Социјалдемократскиот сојуз на Македонија (СДСМ); **Г-дин Сашко Кедев**, од Внатрешно-македонската револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство – (ВМРО-ДПМНЕ); **Г-дин Зуди Целили**, од Демократската партија на Албанците (ДПА); и **Г-дин Гзим Острени**, од Демократската унија за интеграција (ДУИ). Г-дин Црвенковски ја вршеше во тоа време премиерската функција, а другите три кандидати се членови на Парламентот.

Спроведувањето на кампањата пред првиот круг на изборите беше општо позитивно. Краткиот период за одржување на кампањата, од 30 март до 12 април, сè на сè, немаше значително негативно влијание врз можноста на кандидатите да ги пренесат своите пораки до јавноста. Спорадичното насилство што беше

карактеристично за кампањата во 2002 г. целосно исчезна, а настапите на сите кандидати главно поминаа без никакви прекини.

Набљудувачката мисија на изборите доби извештаи за одредени наводни притисоци или влијаење врз гласачите на некои места, иако таквите наводи беа во релативно мал број и не станаа предмет на формално приговарање. Наводите главно вклучуваа купување на гласови (кои, ако го земеме во предвид гласањето во рамките на заедницата на Ромите, се покажа веројатно) и закани по запослувањето или останатите економски можности. Во секој случај, сите четири партии се согласија дека одржувањето на кампањата пред првиот изборен круг поминало без особени проблеми.

Покрај фактот што тројца од кандидатите се фокусираа на потребата тие да бидат претседател на сите граѓани, кампањите во најголем дел се спроведуваа во внатрешно-етнички рамки, со мали напори од страна на Г-дин Црвенковски или Др. Кедев да им се допаднат на етнички албанските гласачи или од страна на Г-дин Острени или Г-дин Џелили да ги привлечат етнички македонските гласачи. Г-дин Кедев објави реклама на цела страна во весникот на албански јазик *Факти*, а Г-дин Острени зборуваше на македонски јазик на некои од неговите настапи. Меѓутоа, ниту Г-дин Црвенковски, ниту Др. Кедев не се појавија на дебатата која беше одржана на јавниот телевизиски канал на албански јазик на 3 април, а втората дебата на овој канал беше откажана кога овие два кандидати одбија да настапат.

Ноќта по првиот изборен круг – по затворањето на гласачките места и во текот на процесот на сумирањето на резултатите во Општинските изборни комисии – постоеја неколку инциденти кои беа проследени со истрели од огнено оружје во урбани места. Овие инциденти, според извештаите, вклучувале официјални лица и симпатизери на главните етнички албански партии. Најсеризниот ваков инцидент се случил во Тетово а Набљудувачката мисија на изборите беше информирана за него од голем број на извори, вклучувајќи ја полициската единица на Европската Унија „Проксима“. Бројот на истрели од оружје претставува јасна загриженост, меѓутоа достапните информации истрелите ги карактеризираат како ненасочени против никого туку дека истите биле „славенички“ – заклучок кој сеуште се поддржува. Како и да е, инцидентот можеби повлекува кривична одговорност и претставува опасност врз јавната безбедност. Дополнително на ова, можел да ги заплаши гласачите и другите учесници во изборниот процес.

В. ВТОР КРУГ

Изборната кампања продолжи на 17 април, по објавувањето на конечните резултати од првиот изборен круг. Двата кандидата продолжија јавно да настапуваат пред граѓаните, но акцентот на кампањата, во одреден степен се сврти кон мобилизирање на партиските организации на локално ниво за овозможување на потребниот одзив. Меѓутоа, кампањите повторно изгледаа дека се малку видливи на локално ниво.

Јавната дискусија во вториот круг се фокусираше на потенцијално високата апстиненција и до кој степен етничките Албанци ќе подржат еден од двата кандидати. Г-дин Острени и ДУИ водеа активна кампања во името на Г-дин Црвенковски. Од друга страна, ДПА не даде поддршка на ниеден кандидат а и не ги повика гласачите да гласаат, иако го одржа своето присуство во изборните органи. Меѓутоа, на денот на изборите симпатизерите на ДПА на одредени гласачки места активно ги обесхрабруваа граѓаните да не гласаат. Одредени политичари кои не беа кандидати исто така повикуваа на апстиненција или го подвлекуваа правото да не се учествува.

Додека кампањата во првиот изборен круг, главно се спроведуваше во внатрешнички рамки, во текот на вториот круг обата кандидати направија одредени директни обиди да им се допаднат на етничките Албанци. Кампањата на Г-дин Црвенковски за прв пат објави реклами во весниците на албански јазик, активност која во рамките на кампањата на Кедев започна во текот на првиот изборен круг. И едниот и другиот кандидат одржаа одреден број на јавни настапи со етнички албански гласачи.

Предизборната атмосфера беше главно мирна, како што беше случај во текот на првиот круг на гласање, а имаше појава на мал број на инциденти на насилство. Една поголема отстапка на ова беше нападот врз партиските канцеларии на ВМРО-ДПМНЕ во Тетово пред вториот круг, каде беше користена експлозивна направа поставена на кровот. Оваа партија исто така упати бројни наводи во врска со заплашување или други видови на подведување на гласачите, вклучително и закани по нивното вработување или други придобивки, но ниту една од нив не беше потврдена од властите и не стана предмет на формален приговор.

С. ДОПОЛНИТЕЛНИ КОМЕНТАРИ

Главните теми на кампањите во текот на обата изборни круга вклучуваа работи како спроведувањето на Охридскиот рамковен договор, сигурноста и стабилноста, Евро-атланските интеграции, тешката економска состојба, владеењето на правото, и соодветните квалитети на лидерство на кандидатите. Кандидатите во најголем дел избегнуваа користење „потпалувачки“ говор, иако Г-дин Целили и други официјални лица на ДПА користеа значително „потпалувачка“ реторика против своите противници. Ниту еден кандидат не повика отворено на поделба на земјата ниту го оспори Охридскиот рамковен договор.

Пред официјалниот почеток на кампањата, ВМРО-ДПМНЕ и неколку организации од цивилното општество повикуваа на оставка на кандидатот Црвенковски од функцијата Премиер во текот на неговата кандидатура, чекор којшто не е условен со закон. Други пак јавно се жалеа за учеството на владини министри во изборниот штаб на СДСМ. Меѓутоа, ниту едно од овие тврдења не беше официјално поднесени во форма на приговор.

Во исто време кога официјалните лица од Владата не се изземени од политичките кампањи, постои потреба од дополнително внимание за тие официјални лица да не ја користат моќта, средствата или установите на Државата за унапредување на партиските интереси. Во врска со формалното учество на владините министри во организацијата на кампањата на СДСМ, добредојден е фактот дека овој чекор беше изведен јавно како и тоа што беше јавно објавен од страна на партијата.

И покрај тоа, Набљудувачката мисија на изборите беше загрижена поради очигледно недоволното разграничување на политиката од државните одговорности и ресурси, како и конфликтите на интерес кои беа поврзани со истото. Во врска со случајот на Министерот со кого Набљудувачката мисија оствари неколку контакти, нејзините набљудувања покажуваат дека ова официјално лице се чинеше дека спороведува активности за кампањата, во рамките на државни установи, како и тоа дека врши спојување на претставничките активности кои имаат официјална и политичка природа.

На крајот, очигледното ниво на трошоци на кампањите на СДСМ и ВМРО-ДПМНЕ изгледаше доста високо. Трошоците за кампањите мораат уредно да се прикажуваат и да се влеваат преку специјалните сметки кои беа отворени за финансирање на кампањите.

VII. МЕДИУМИ

A. ПРАВНА РАМКА

Медиумското покривање на претседателските кандидати се регулира преку одредбите на Законот за избор на пратеници во Собранието. Според тој закон на кандидатите им се гарантира еднаква застапеност во медиумите. Законот исто така го условува Парламентот да усвои регулатива која ќе ја уредува медиумската покриеност на кампањата.

Правилата за еднаква застапеност во медиумските претставувања, изготвени од страна на Советот за радиодифузија, а усвоени од страна на Собранието на 18 март 2004 г., одредуваат дека јавните медиуми мора да ги информираат граѓаните во врска со кампањата и изборниот процес. Јавните медиуми исто така мораат да обезбедат бесплатно време во етерот за сите кандидати врз основа на фер, објективни и транспарентни критериуми. Приватните електронски медиуми, во случај ако истите решат да обезбедат бесплатно време во нивниот етер, мора истото да го сторат за сите кандидати врз фер основи.

Правилата исто така содржат услови за платените политички програми, кои ги воспоставуваат, доста детално, временските ограничувања за рекламирање во сите електронски медиуми. Печатените медиуми беа помалку регулирани, и им беше поставен само условот за известување во врска со учесниците во кампањата врз фер, еднакви и непристрасни основи и исто така да го почитуваат предизборниот молк.

Советот за радиодифузија (СР) беше назначен да го следи придржувањето кон правилата за покривање на изборната кампања од страна на електронските медиуми. Во текот на кампањите од двата изборни круга СР ги следеше активностите на сите јавни и приватни радио и телевизиски станици кои биле легално регистрирани во земјата. Советот, на прес конференциите кои се одржаа по секој изборен круг, ги објави главните наоди од нивното набљудување. СР нашол дека најголемиот дел електронски медиуми, во текот на кампањите од двата изборни круга, покажале задоволително ниво на професионализам при што им обезбедели на кандидатите главно еднаква застапеност.

СР особено се осврна на одговорниот однос на јавниот национален радиодифузер, Македонската радио-телевизија (МРТВ). Меѓутоа според резултатите на мониторингот на СР, локалните јавни радиодифузери не успеале да постигнат уредничка независност и биле предмет на политичко влијание.

Во врска со нарушувањето на регулативата која ги уредува медиумите, од страна на Советот беа истакнати бројни девијации на Правилата, особено во врска со ограничувањата во времетраењето на платената политичка програма. Биле испратени предупредувања до радиодифузерите кои ги прекршиле ваквите правила, меѓутоа немањето директна надлежност за спроведување на законот му го намалува капацитетот на СР и истиот не делува ефикасно и благовремено за да одговори на неправедните или незаконските активности во текот на кампањата.

Исто така биле забележани нарушувања на предизборниот молк. Во врска со ова СР ја изрази својата загриженост дека затворањето на една радиодифузна станица во времетраење од 48 часа, што е правен лек воспоставен со Законот за избор на пратеници во Собранието, е премногу рестриктивна мерка. СР го искажа своето мислење дека ваквата санкција треба да се спроведува само во случаи на очигледно агитирање или кога прекршокот, и покрај претходните предупредувања, се повторил.

В. СЛЕДЕЊЕ НА МЕДИУМИТЕ ОД СТРАНА НА НАБЉУДУВАЧКАТА МИСИЈА НА ИЗБОРИТЕ

Набљудувачката мисија на изборите вршеше мониторинг врз неколку избрани печатени и електронски медиуми, т.е. нивните политички содржини и покривање на кампањата. Секојдневно беа анализирани четири телевизиски канали и пет дневни весници³ за да се оцени медиумското покривање на претседателските кандидати и релевантните политички чинители во текот на кампањите од првиот и вториот изборен круг.

---

³ Беа набљудувани следниве електронски медиуми: првиот канал на јавниот радиодифузер МТВ 1 и приватните А1 ТВ и СИТЕЛ ТВ. Дополнително на ова, Набљудувачката мисија ги анализираше ударните вести на албански јазик на МТВ 3. Меѓу печатените медиуми беа набљудувани дневните весници: *Дневник*, *Факти*, *Вест*, *Време* и *Утрински весник*.

Широкиот спектар на електронски и печатени медиуми им обезбеди на гласачите сеопфатно покривање на изборите понудувајќи информации во врска со изборниот процес и кампањата. Во текот на периодот меѓу двата изборни круга севкупното внимание посветено на активностите на кандидатите се намали а покривањето на медиумите се фокусираше сè повеќе и повеќе на прашањето на одзивот, можноста за апстинирање или дали главните албански партии ќе ги подржат двата кандидати – Македонци.

Однесувањето на медиумите беше воглавно професионално во текот на двата изборни круга. Ниту еден пат не излегоа на површина појави на т.н. говор на омразата во текот на кампањата, а политичката реторика што ја користеа кандидатите и новинарите во медиумската арена, главно се одвиваше во рамките на одговорниот демократски дискурс.

Националниот јавен радиодифузер ги исполни своите правни обврски, обезбедувајќи им на сите кандидати можност да се претстават себе си во текот на специјалните бесплатни директни програми на МТВ 1 и на МТВ 3 (албански јазик). МТВ во текот на главните вести и преку специјалната дневна изборна програма, *Изборна хроника*, ја покриваше изборната кампања и известуваше за активностите на кампањите на кандидатите, нивните јавни настапи и прес конференции.

Најавуваните дебати на јавните телевизиски канали честопати беа одложувани затоа што кандидатите одбиваа да учествуваат на истите. Наместо тоа, МТВ 1 емитуваше тркалезни маси со претставници од невладините организации (НВО), интелектуалци и политички експерти кои дискутираа за импликациите на изборите.

Сè на сè, времето кое МТВ 1 го посвети на кандидатите кои се бореа на изборите беше рамноправно и во голем дел непристрасно. Пред првиот круг на изборите МТВ 3, јавниот канал кој емитува програма на јазиците на националните малцинства, повеќе го усмеруваше вниманието на двајцата албански кандидати, покривајќи ги и двајцата во ударните вести, посветувајќи 72% од времето на нивните кампањи.

Приватните ТВ А1 и ТВ Сител, во текот на првиот круг, повеќе се концентрираа на покривање на кампањите на двата кандидати кои имаа најголеми можности да стигнат до вториот круг. Во оваа смисла, А1 ТВ издвои 62% од своето време посветено на кампањата на Др. Кедев и Г-дин Црвенковски, а Сител ТВ 76% од времето. Пред вториот круг од изборите двајцата преостанати кандидати добија сличен процент на време на овие приватни канали.

Покривањето на активностите од кампањите на кандидатите на приватните ТВ канали со национална концесија беше концентрирано во специјални сегменти од нивните вести. Надвор од вестите постоеја мал број на програми кои беа

специјално посветени на претседателските кандидати, тука вклучувајќи ја и дебатата која се одржа на А1 ТВ на 26 април.

Тонот кој преовладуваше во овие електронски медиуми беше неутрален. Беа забележани одредени негативни коментари во врска со покривањето на Г-дин Црвенковски на Сител ТВ.

Пред првиот круга на изборите печатените медиуми кои беа анализирани го посветуваа најголемиот дел од просторот според етнички рамки, тогашниот водечки дневен весник на албански јазик *Факти* посветувајќи посеопфатно покривање на етнички албанските кандидати, а македонските весници повеќе се концентрираа на Др. Кедев и Г-дин Црвенковски. Во текот на обата изборни круга дневните весници *Вест* и *Факти* му обезбедија на Г-дин Црвенковски значително поголемо покривање во споредба со Др. Кедев, меѓутоа дел од просторот одвоен за него содржеше негативни коментари.

Најголемиот дел од просторот, како и најголемиот дел од времето во етерот, кое беше посветено на Г-дин Црвенковски го прикажуваше како претседателски кандидат а не како Премиер.

Во врска со платениот материјал за кампањите, етнички македонските кандидати водеа сеопфатни платени кампањи, како во печатените така и во електронските медиуми со мали обиди да ги искористат албанските медиуми, особено во текот на првиот круг. Треба да се истакне дека ВМРО-ДПМНЕ во текот на двата изборни круга се впушти во негативна кампања која беше насочена против Премиерот. Во почетокот СДСМ одговори со анти-Кедев реклама, но потоа престана со негативното рекламирање во текот на вториот круг. Воглавно, СДСМ инвестираше значително помалку ресурси во платените програми од ВМРО-ДПМНЕ во текот на двата изборни круга.

Кампањата Излези-и-гласај која беше лансирана од страна на невладините организации пред вториот круг беше екстензивно покривана во електронските и печатените медиуми.

VIII. ПРИГОВОРИ И ЖАЛБИ

A. ПРЕДИЗБОРНИ ПРИГОВОРИ

Само еден формален приговор беше поднесен пред денот на изборите од страна на поранешниот Министер за внатрешни работи Љубе Бошковски, а во врска со отфрлањето на неговата кандидатура. Неговата независна кандидатура беше отфрлена од страна на ДИК врз основа на условот кандидатот да живеел во земјата најмалку десет години во текот на последните петнаесет години пред денот на изборите.

Разгледувајќи ги информациите обезбедени од страна на Г-дин Бошковски, ДИК одлучи дека тој живеел во Хрватска одреден број на години, и дека не го исполнува предвидениот период на живеење во земјата. ДИК побара дополнителни информации од страна на номинираниот кандидат, кој укажа дека нема да може да го докаже потребниот период на жителство. При барањето на ваквата документација, ДИК го користеше истиот пристап – разгледувајќи ги официјалните документи – подеднакво за сите номинирани кандидати.

Г-дин Бошковски се жалеше пред Врховниот Суд, повикувајќи се на уставната одредба која го уважува жителството во другите републики на поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) како важечко за ваквиот услов. Врховниот Суд ја потврди одлуката на ДИК и најде дека жителството во некоја од поранешните републики на СФРЈ по донесувањето на Македонскиот Устав во 1991 г. не може да се вброи во жителството. Покрај тоа што оваа одлука беше основана во согласност со македонското право, таа неше во согласност и со меѓународното право и праксата за статусот и сукцесијата на државите кои произлегоа од поранешната СФРЈ.⁴

На 31 март, Уставниот Суд ја одби понатамошната жалба на номинираниот кандидат, одредувајќи дека предметот не е во негова надлежност. Номинираниот кандидат понатаму упати понатамошни жалби, вклучувајќи го Врховниот Суд, Основниот Суд Скопје I и Европскиот Суд за човекови права. Бидејќи не успеа да обезбеди правен лек, номинираниот кандидат се впушти во политичка кампања за да ги убеди гласачите да апстинираат од гласање на изборите.

Уште еден потенцијален кандидати, Претседателот на ДПА Арбен Џафери, ја повлече својата кандидатурата уште пред формално да се пријави. Тој изјави дека добил индикации дека периодот на неговото потребно жителство ќе биде разгледуван од страна на властите.

Со оглед на тоа дека Г-дин Џафери ја повлече кандидатурата пред да поднесе барање тој да биде регистриран како кандидат, и бидејќи не поднесе ниту приговор ниту жалба, неговото барање не може да биде верификувано. Партијата потоа успешно номинира друг кандидат; меѓутоа истата се повлече и не зеде активно учество во вториот круг на изборите и не ги охрабруваше своите гласачи да излезат на гласање.

В. ПРВ КРУГ НА ГЛАСАЊЕ

---

⁴ Види пр. Мислење бр. 8 на Арбитражната комисија на Конференцијата за мир во Југославија [Opinion No. 8 of the Arbitration Commission of the Conference for Peace in Yugoslavia] („Карингтонова Комисија“), 4 јули 1992 г. (Процесот на распаѓање на СФРЈ која беше претходно признаена од страна на Комисијата веќе бил завршен на датумот кога е издадено Мислењето), *препечатено во* European Journal of International Law, Vol. 14, No. 1, Archive; *види исто така* Мислење бр. 11 на Арбитражната Комисија.

По првиот круг на избори, ДПА поднесе 16 приговори, а ВМРО-ДПМНЕ 11 приговори (кои беа споени во 8 приговори од страна на ДИК) во врска со наводни неправилности во 113 избирачки места и барем во една Општинска изборна комисија. Фактот што судиите назначени од страна на политичките партии гласаа на униформен начин, како и членовите назначени од страна на партиите, повторно покренува дополнителни прашања во врска со независноста на судството, во врска со начинот на назначување на судиите кои заземаат функции во изборната администрација.

ДИК ги поврза отфрлањата на приговорите во согласност со одреден број на законски основи, меѓутоа во голем степен не ги објасни причините за тоа. Една од основите за донесувањето на овие одлуки е Член 100 од основниот Закон за парламентарни избори, кој одредува дека при одредени типови на неправилности ќе се одлучи поништување на гласањето – но само ако бројот на гласови за кој станува збор е доволен за да влијае врз резултатот на гласањето во таа област (што во случај на претседателските избори е целата земја.) При спроведувањето на овој критериум ДИК го разгледа влијанието на секој приговор посебно, а не нивното вкупно влијание.

Всушност ДИК според општите услови од Амандманите мора „да ја обезбеди законитоста на подготовката и спроведувањето на изборите...“ и „да одлучува во врска со приговорите“. ДИК исто така се повика на гореспоменатите основи, но само како на основи за отфрлање на приговорите поради недостаток на докази, а не како на основи за разгледување на приговорите. Во врска со доказите, ДИК всушност не разгледа ниеден од докази што и беа достапни (влучувајќи го и изборниот материјал од гласачките места, испратен од страна на Општинските изборни комисији), ниту пак укажа на тоа какви докази би биле задоволителни. ДИК исто така отфрли и голем број приговори поради необезбедување на забелешки во записниците од страна на партиите, на гласачките места или во Општинските изборни комисији, иако постоеја чести обвинувања дека приговарањето било спречувано.

Врховниот Суд во врска со приговорите за кои прими жалби, го потврди отфрлањето на истите. Судот ја прифати основата по која ДИК решаваше и на сличен начин се воздржа од разгледување на доказите.

С. ВТОР КРУГ НА ГЛАСАЊЕ

По вториот изборен круг, партијата ВМРО-ДПМНЕ поднесе 184 приговори кои покриваа наводни неправилности на 180 гласачки места. Многу од приговорите беа мошне слични и можеле да бидат споени во класи и како такви да бидат разгледувани од страна на ДИК. На пример, во 35 случаи, партијата тврди дека нивните претставници биле присилени да заминат од страна на групи вооружени лица кои потоа ги полнеле гласачките кутии. Меѓутоа, потребното приговарање било поднесено неколку часа подоцна, во надлежните Општински изборни

комисии, а во меѓувреме партијата не ги пријавила ваквите случувања кај ДИК или кај другите власти, вклучувајќи ја полицијата.

Во 40 случаи не биле поднесени приговори од страна на овластените претставници на оваа партија. Дополнително на ова, некои од приговорите се сторени врз основа на неточни обвинувања дека записниците не биле уредно потпишани во Избирачките одбори.

При постапката на разгледување на обвиненијата во врска со секое гласачко место посебно, ДИК на 3 мај донесе одлуки во врска со сите приговори – што е околу половина ден подоцна од законскиот рок. ДИК ги отфрли сите приговори, иако најде дека во шест случаи приговорите се основани. (Овие случаи и онака беа отфрлени, во согласност со Чл. 100, бидејќи бројот на гласовите не може да влијае врз крајниот резултат.)

На сличен начин како во првиот круг, ДИК, воглавно, не ги претресе доказите кои беа содржани во материјалите од гласачките места, кои беа ставени од страна на Општинските изборни комисии во гласачките кутии, и пренесени до ДИК. Меѓутоа ваквите докази – вклучувајќи ги записниците, извадоците од Гласачкиот список, гласачките ливчиња и останатиот материјал – беа прегледани во 13 случаи.

За разлика од првиот круг, некои дискусии не се одвиваа стриктно по партиска линија. Овој пат за 44 (од 180) приговори било решавано по пат на различно мнозинство, во споредба со 5-4 гласа во текот на првиот круг. Особено кога судиите не гласале за поддршка на позицијата на соодветната партијата од која биле одредени.

По донесувањето на своите одлуки, ДИК ги организираше приговорите во 19 случаи, за истите да бидат разгледувани од страна на Врховниот Суд. Судот решаваше по овие случаи на 6 мај. Врз основа на решенијата на своите изборни судски совети, Судот ги прифати жалбите во три случаи, кои пак покриваа пет гласачки места. Слично како во првиот круг, решенијата на Судот не беа објавени, туку им беа соопштени само на засегнатите страни (подносителот и ДИК).

Уште едно прашање кое беше идентификувано од страна на претходната Набљудувачка мисија на изборите на ОБСЕ/ОДИХР во 2002 г. во врска со жалбената постапка во Врховниот Суд не беше разгледано. Формата на жалба која се следи во Судот, така нареченото „решавање во службена постапка“, е релативно нетранспарентно постапување, од што јавноста е исклучена, а одлуките директно им се соопштуваат само на страните од случајот (во овој случај, ДИК и подносителот на жалбата). Ова исто така негативно се одразува на јавното разбирање и довербата во разврската.

IX. УЧЕСТВО НА ЖЕНИТЕ И МАЛЦИНСТВОТА

A. УЧЕСТВО НА ЖЕНИТЕ

Ниту една жена не беше предложена за претседателски кандидат, а родовите прашања главно отсутствуваа од кампањата. Набљудувачката мисија на изборите исто така забележа дека присуството на жените во текот на митинзите на кандидатите е воглавно ниско. Г-дин Острени им се обрати на поголема група жени симпатизери од Скопје, каде повика на поголемо учество на албанските жени во поликтичките активности и за зголемување на улогата на жената во сите сфери на општеството.

Што се однесува до изборната администрација, во членството на ДИК имаше една жена (од вкупно 9 членови), а процентот на застапеност во Општинските изборни комисии варира од 10-50%, каде урбаните области доминираат во концентрацијата на жени-членови во Општинските изборни комисии, за разлика од руралните. Врз основа на набљудувањата во текот на првиот круг, 59% од Избирачките одбори кои биле посетени имале жени-членови, меѓутоа ваквата бројка била помала (44%) во етнички албанските области.

Унијата на организациите на жените во Република Македонија учествуваа како домашни набљудувачи, со 45 набљудувачи распоредени во 15 општини. Мониторингот кој што го вршеа овие организации особено се фокусираше на семејното гласање и другите видови на дискриминација на гласачкото право на жената.

По парламентарните избори од 2002 г., каде постоеше законски услов 30% од претставниците на кандидатските листи да бидат жени, жените сега имаат 21 пратеничко место во Собранието (18%), во споредба со деветте жени кои беа избрани во претходниот состав на Собранието (7%).

B. НАЦИОНАЛНИ МАЛЦИНСТВА

Како и на претходните претседателски избори, имаше кандидати од бројното етнички албанско малцинство. Ако ги земеме во предвид воспоставените етнички шеми на гласање во земјата, ниту Г-дин Острени ниту пак Г-дин Целили не очекуваа да продолжат во вториот круг, меѓутоа нивните политички партии (ДУИ и ДПА подеднакво) имаа други причини зошто учествуваат во изборите. ДУИ исто така истакна дека е важно за земјата, етничките Албанци да играат активна улога во изборот на претседател.

Не беа номинирани кандидати од другите етнички малцинства но неколку партии на етнички малцинства се поврзаа со некој од кандидатите. Кандидатите направија напори да допрат до не-албанските малцинства. Овие малцинства, посебно Ромите, Турците и Власите беа застапени во некои Општински изборни комисии и во некои Избирачки одбори.

Главното прашање кое влијаеше врз учеството на етничките малцинства претставуваше уделот на неправилностите на денот на изборите врз некои малцински групи, посебно етничките заедници на Албанците и Ромите, при нивното изразување на волјата преку гласање. Кај заедницата на етничките Албанци беше увиден најголемиот дел на изборни неправилности, најверојатно поради впечатокот дека албанските гласови се клучни за да се постигне прагот од 50% одзив.

Ромите ја претставуваа другата малцинска група која беше најпогодена од изборните неправилности. Пред двата круга на гласање, имаше постојани обвинувања за купување на гласови и притисок врз ромските гласачи во Штип и во Струмица. Лидерите на Ромите известуваа дека и во минатото главните партии се впуштале во ваква пракса во источниот дел на земјата.

Една ромска НВО тврдеше дека многу Роми недостасуваат на Гласачкиот список, меѓутоа не беа поднесени никакви приговори од страна на гласачите во врска со ова. Оваа ситуација можеби е израз на недоволното образование, документи за идентификација и постојани живеалишта меѓу ромската заедница.

Во текот на првиот изборен круг, членовите на ромската заедница од Шуто Оризари, западно Скопје, го изразија своето жалење на една домашна непартиска набљудувачка организација дека некој гласал во нивно име. Набљудувачите на ОБСЕ/ОДИХР беа директни сведоци на преполнување на гласачките кутии во ова големо избирачко место. Во текот на вториот круг од гласањето постоеше мало подобрување во спроведувањето на изборите на ова место – можеби затоа што меѓународните и домашните набљудувачи се фокусираа на истото во текот на првиот круг – меѓутоа, слични вакви проблеми се повторуваа на другите гласачки места каде живеат Роми.

Х. ДОМАШНИ НАБЉУДУВАЧИ

Повеќе од 4000 домашни непартиски набљудувачи од осум различни НВО беа акредитирани на изборите. Широката распространетост на домашните набљудувачи ја зголеми транспарентноста на изборниот процес. Честопати на гласачките места каде се случуваше изборна измама набљудувачите беа заплашувани, а понекогаш истите не сакаа целосно да известуваат за работите што ги увиделе.

Во текот на првиот круг од изборите, набљудувачите на Набљудувачката мисија на изборите известија за присуство на домашни непартиски набљудувачи во 55% од набљудуваните гласачки места. Претставниците на кандидатите, кои можеа да се регистрираат најдоцна до денот на изборите, биле забележани во 92% од посетените гласачки места. Во текот на вториот круг од изборите, набљудувачите на ОБСЕ/ОДИХР повторно известија дека во повеќе од половина од сите гласачки места постоеле статични тимови на домашни набљудувачи, меѓутоа, како што беше

кажано, бројот на гласачки места каде постоело присуство на претставниците на кандидатите, опаднал на 82% (состојба која веројатно се јавува поради недостатокот на учесници на етнички албанските партии).

Најголемите напори на домашните набљудувачи беа спроведени од страна на организацијата МОСТ, која е под чадорот на ОБСЕ/ОДИХР, која распореди 3.200 набљудувачи во текот на првиот изборен круг и околу 3.200 во текот на вториот. Во текот на двата изборни круга МОСТ исто така вршеше паралелно сумирање на резултатите со голема точност. МОСТ исто така одржа четири конференции за печатот на двата дена на изборите, свртувајќи го вниманието на одзивот, како и на гласачките места каде беа увидени неправилности. Во текот на првиот круг, ова доведе до дискусија во ДИК за тоа дали јавните изјави на МОСТ го кршат изборниот молк; а во текот на вториот круг МОСТ заведе повнимателен пристап на делување.

Втората по големина домашна набљудувачка група, Доверба, распореди на терен околу 400 набљудувачи и исто така излезе со изјави во јавноста во текот на следниот ден од гласањето, а во врска со инциденти на изборна измама.

Голям број на други домашни невладини организации, вклучувајќи ја и македонската подружница на Хелсиншкиот комитет за човекови права и Транспарентност интернационал, исто така земаа директно или индиректно учество во набљудувањето на изборите. Дополнително на ова, одреден број на специјални набљудувачки групи, вклучувајќи го и Центарот за хендикепирани лица од Прилеп, Младинската алијанса од Тетово и Унијата на организациите на жените, вршеа мониторинг во врска со правото на глас на хендикепираните лица, и на етничките малцинства и жените подеднакво.

XI. НАБЉУДУВАЊЕ НА ГЛАСАЊЕТО И ПРЕБРОЈУВАЊЕТО

A. ПРВ КРУГ

Гласањето беше спроведено на главно мирен начин низ целата земја. Одзивот, како што беше известно, изнесуваше околу 55% од регистрираните гласачи, што беше значително помала бројка за разлика од сите скорешни национални избори.

Додека постапките на денот на изборите, во најголем број на набљудуваните гласачки места, беа оценети позитивно, беа забележени и грешки во постапката во текот на затворањето на гласачките места и одредени сериозни проблеми кои произлегоа од пребројувањето на гласовите и сумирањето на резултатите, како на ниво на гласачките места така и на ниво на Општинските изборни комисии.

Постапките околу отворањето на гласањето беа оценети како добри или многу добри во 92% од сите набљудувани гласачки места. Но, 33% од гласачките места беа отворени со задоцнување поради најразлични причини (иако главно беа

отворени во рок од 30 минути), а едно гласачко место воопшто не беше отворено поради локален спор. Гласачите бојкотираа неколку од гласачките места во знак на протест против локалната администрација која не ја обезбедила посакуваната инфраструктура.

Процесот на гласање беше оценет како добар или мошне добар во 95% од набљудуваните гласачки места. Меѓутоа постоеја инциденти на гласање за други лица на 26 гласачки места, а биле увидени и силни индикации на полнење на гласачки кутии на 11 гласачки места. На две гласачки места набљудувачите директно биле сведоци на чин кога член на Избирачкиот одбор фалсификувал потписи во извадокот од Гласачкиот список. Треба да се истакне дека во 6% од набљудуваните гласачки места, гласачите ниту се потпишувале ниту оставиле отисок во Гласачкиот список.

Исто така беше забележано и групно гласање на гласачките места, кое одеше и до 20% во етнички албанските области. Иако групното гласање, кое беше забележано главно кај семејствата, претставува сериозно прекршување на тајноста на гласањето, мораме да истакнеме дека оваа бројка е намалена во однос на претходните избори.

Постапките на пребројувањето и сумирањето не беа оценети многу високо. Грешки во постапката се случија на многу гласачки места со што се занемарија некои од важните механизми на сигурност на избирачкиот процес.

Во 14% од набљудуваните гласачки места резултатот не можел да биде порамнет. Меѓутоа, кај помалку од половина од ваквите случаи, Избирачкиот одбор не ги пребројувал гласачките ливчиња, што е условено со закон. Во некои случаи биле додавани потписи во гласачкиот список за да исправи проблемот. Недостатокот на протокол за чисти и пребројани резултати ги спречи Избирачките одбори да можат да ја исполнат постапката, а во 12% од набљудуваните Избирачки одбори истите имале проблеми во поплнувањето на Записникот (Формулар 14). Во 40% од набљудуваните гласачки места резултатите не биле истакнати на самото гласачко место.

Слично на ова постоеја проблеми во одредени набљудувани Општински изборни комисиии. Во неколку ОИК резултатите беа систематски менувани со цел да бидат порамнети, и да се овозможи нивно внесување во компјутеризираниот систем на податоци. Во други две Општински изборни комисиии, резултатите биле проверувани и внесувани во друга просторија, каде набљудувачите и претставниците на кандидатите не им било дозволено да влезат.

В. ВТОР КРУГ

Општата оценка за отворањето на гласањето беше позитивна (добра или мошне добра во 89% од набљудуваните гласачки места). Процесот на гласање исто така беше оценет како општо позитивен при што гласањето беше оценето како добро

или мошне добро во 92% од набљудуваните гласачки места. Во некои области во земјата, во поголемиот дел од јужниот и источниот дел, набљудувачите забележале подобрување од еден до друг изборен круг. Меѓутоа, на други места процесот беше сериозно нарушен со преполнување на кутии, гласање за други лица и заплашување.

Цврсти индикации за преполнување на гласачки кутии – драстично поголем број на издадени гласачки ливчиња во споредба со потписите во гласачкиот список или цели купчиња гласачки ливчиња заедно преклопени во гласачката кутија – беа пријавени во значителен број (4%) од сите набљудуваните избирачки места. Бројни случаи на преполнување на гласачки кутии беа пријавени во регионите покриени од Општинските изборни комисии во Дебар, Гостивар, Кичево, Гази Баба, Струга, Куманово, Центар, Чаир, Кисела Вода, Струга и Тетово. Беа пријавени изолирани инциденти во регионите покриени од Општинските изборни комисии во Прилеп и Велес.

Гласање за други лица беше пријавено во 2% од набљудуваните избирачки места. Постојат извештаи за идентични потписи ставени во гласачкиот список – што исто така упатува на можно преполнување на гласачки кутии или гласање за други лица – во 6% од набљудуваните избирачки места. Во 4% од набљудуваните избирачки места, гласачите воопшто не се потпишувале во гласачкиот список а во 4% од избирачките места гласачите не секогаш се потпишувале во списокот. Членовите на Избирачките одбори не ги проверувале исправите за идентификација на гласачите во 4% од набљудуваните избирачки места а невидливиот спреј не бил употребуван на палците на гласачите во 6% од случаите. На тој начин беше занемарен еден важен механизам на заштита против преполнување на гласачките кутии, гласање за други лица и други изборни измами. Тајноста на гласањето не се почитувала во 6% од набљудуваните избирачки места.

Исто така загрижува пријавениот степен на заплашување во и околу избирачките места. Во некои избирачки места гласачите активно биле обесхрабрувани да гласаат. Во други пак, заплашувањето било насочено против членовите на Избирачките одбори, домашните набљудувачи и претставниците на кандидатите. Во еден посебен сериозен инцидент кој се случи во Тетово, група вооружени лица вклучувајќи и член на Парламентот и други истакнати членови на ДПА ја оштетија гласачката кутија во избирачкото место 2050 во Синичани а потоа биле приведени од страна на полицијата на избирачкото место 1926 во Тетово каде ги спречувале луѓето да гласаат. Исто така постојат извештаи за вооружени лица во регионот околу Скопје, а беа пријавени и физички пресметки на три избирачки места. Меѓународните набљудувачи беа спречени да набљудуваат на неколку избирачки места.

Процесот на затворање и пребројување на гласовите беше набљудуван во 117 избирачки места. Во 21% од овие избирачки места, процесот беше пријавен како лош или многу лош. Бележиме пораст во споредба со првиот круг кога оваа бројка изнесуваше 8%. Проблемите во одреден дел се поврзани со непознавање на

постапките, особено во врска со порамнувањето на бројот на гласови. Во 39% од набљудуваните избирачки места не се користел бројот на потписите на списокот за да се одреди бројот на гласачи кои гласале.

Главните механизми на заштита не се почитуваа во текот на процесот на пребројување на гласовите. Во 23% од набљудуваните избирачки места, гласачките ливчиња не биле покажувани на сите членови на Избирачкиот одбор, претставниците на кандидатите или набљудувачите. Во 59% од случаите не била истакната копија од Записникот бр. 14 во избирачкото место. Во 17% од набљудуваните избирачки места, Избирачките одбори имале проблеми со пополнување на записниците а во 10% од случаите членовите на ИО не го потпишале формуларот со записникот. Набљудувачите известија за намерно фалсификување на резултатите во 7% од избирачките места. Што е уште поважно, во 7% каде се набљудувало затворањето на гласањето и броењето, набљудувачите биле спречени целосно да ја извршат својата работа.

Во врска со Општинските изборни комисии постоеше значително подобрување во споредба со процесот кој беше набљудуван во првиот круг. Во 27 од вкупно 29 ОИК, сумирањето беше пријавено како добро или многу добро.

ХП. ИЗБОРНИ РЕЗУЛТАТИ

А. ПРВ КРУГ

На 17 април, ДИК официјално ги објави конечните резултати од првиот круг на претседателските избори: Бранко Црвенковски, 385.347 гласа (42,47%); Сашко Кедев 309.132 гласа (34,07%); Гзим Острени, 134.208 гласа (14,79%); Зуди Целили, 78.714 (8,67%). ДИК исто така ја прикажа и вкупната бројка на дадени гласови (вклучувајќи ги и неважечките ливчиња) и таа изнесуваше 55,18% од бројот на регистрирани гласачи.

Бидејќи ниту еден од кандидатите не доби поддршка од 50% од регистрираните гласачи, ДИК им одобри учество во вториот круг на двата водечки кандидати, Г-дин Црвенковски и Др. Кедев.

В. ВТОР КРУГ

На 7 мај, ДИК официјално ги објави конечните резултати од вториот круг од изборите: Црвенковски, 550.317 гласа (60,5%); Кедев 329.179 гласа (36,2%). Вкупната бројка на дадени гласови беше одредена на 909.289, или 53,64% од вкупниот број регистрирани гласачи, а бројката на неважечки гласачки ливчиња беше утврдена дека изнесува 29.793 (1,76%).

Во конечните резултати не беа сметани резултатите од пет гласачки места каде по жалбата до Врховниот Суд пребројувањето беше поништено. (Резултатите од овие

гласачки места беа следниве: Црвенковски, 3.205; Кедев, 92; неважечки гласачки ливчиња, 19 – сè вкупно 3.316 гласачки ливчиња.)

XIII. ПРЕПОРАКИ

A. ПРАВНА РАМКА

- Со устав пропишаниот услов повеќе од 50% од регистрираните гласачи да го дадат својот глас во вториот изборен круг треба да се отстрани, за да се избегне можноста за неуспешни избори. Исто така треба да се разгледува можноста за изменување на условот со кој, за да постигне победа, кандидатот мора да ги добие гласовите на повеќе од 50% од регистрираните гласачи.
- Начинот на одбирање на судиите кои ќе учествуваат во изборната администрација треба да се измени со што политичките партии нема да играат улога при нивниот избор.
- Соодветните закони за избори треба да се изменат за да стане јасно дека Државната изборна комисија (ДИК) и другите избрани комисии имаат улога на надзор врз активностите на другите подредени изборни органи.
- Треба да се измени соодветното законодавство за одредбите кои ја уредуваат употребата на јазиците – исто така и во однос на гласачките списоци, јавните соопштенија за изборите, изборните упатства и формулари, и упатствата за гласање и постерите на кандидатите – како и гласачките ливчиња – да можат да бидат донесени во согласност со соодветните уставни правила и принципите на Охридскиот рамковен договор.
- Прашањето кое е поврзано со тоа дали гласачките права се остваруваат во врска со жителството, треба да биде решено, и треба да се преземат соодветни понатамошни мерки за да се разјасни статусот на гласачите на гласачкиот список кои се жители или кои не се жители.
- Треба да се разгледа можноста за донесување на измени во законодавството во врска со некомпатибилноста на службата во изборната администрација, на лица кои имаат други официјални функции, кои може да се косат со изборните обврски или кои може да им служат за добивање директен интерес во разврската.
- ДИК треба да биде задолжена со закон да спроведува постапки кои ќе бидат во врска со основани случаи на изборна измама од страна на изборните официјални лица или другите учесници во изборниот процес, и да ги упатува истите до властите за понатамошни дисциплински мерски или кривично гонење. Исто така, ДИК треба да поседува јасна надлежност да

наметнува санкции, вклучувајќи и дисциплински и прекршочни казни, врз изборните официјални лица кои по нејзино наоѓање биле вмешани во изборна измама.

- Изборните закони треба да се хармонизираат и, ако е можно, истите да бидат консолидирани во единствен систем.

В. ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА

- Изборната администрација треба да биде воспоставена врз постојана основа, преку формирање на постојан секретаријат, чија организација ќе биде автономна. Потребната меѓународна поддршка за јакнење на капацитетите ќе може ефикасно да биде канализирана само кога ваков вид на организација е веќе воспоставена.
- ДИК треба да изготви нови формулари, посебно Записникот (Формулар 14), кој треба да изгледа како нумерички протокол. Дополнително на ова, на ДИК треба да и биде дозволено да ја разгледува и да ја коментира новата легислатива во врска со изборите.
- Географските области (вклучувајќи и одредени гласачки места) каде постоеле проблеми во текот на неколку следбени избори, треба да се идентификуваат, и треба да се разгледаат најразлични мерки кои треба да се преземат, кои вклучуваат смена на официјалните лица чија работа се покажала како незадоволителна, и по можност, испраќање на надзорници во тие области, за подобрување на спроведувањето на изборите.
- Одредбата која вели дека бројот на гласачки ливчиња кои биле донесени во гласачкото место треба да биде еднаков на бројот на гласачи кои се запишани во извадоците на гласачкиот список, треба повторно да се разгледа за да се овозможи постоење на расипани гласачки ливчиња.
- Во врска со претседателски избори, треба да се разгледува можноста за давање на овластување на Општинските изборни комисии (ОИК) да го отвараат добиениот изборен материјал од Избирачките одбори и, по можност, да ги разрешуваат приговорите кои биле дадени на ниво на Избирачки одбори или Општински изборни комисии. Со ова може да им се овозможи на Општинските изборни комисии да изнаоѓаат решенија во врска со несогласувањата во протоколите, со што ќе се намали товарот кој паѓа врз ДИК при решавањето по приговорите.

- Може да им се дозволи на домашните непартиски набљудувачи да пишуваат коментари во записниците во гласачките места. Ова може да им помогне на членовите на партиите и на претставниците на кандидатите во Избирачките одбори да изготват валидни и оправдани приговори.
- Работата на ДИК треба да се олесни преку отфрлање на непотребните рутински работи, како што е потпишувањето на извадоците од гласачкиот список од страна на сите членови и нивното лично присуство при преносот на изборниот материјал до Општинските изборни комисији.

C. ПОЛИТИКА И ОДРЖУВАЊЕ НА КАМПАЊИТЕ

- Политичките партии треба да сторат повеќе во спречувањето на нивните симпатизери да учествуваат во изборни измами. Особено, официјалните лица од партиите треба да им дадат јасно на знаење дека каква и да било форма на полнење на гласачки кутии или заплашување ќе се смета за сосема неприфатлива.
- Партиите треба да дадат сигурност дека извештаите за трошоците од нивните кампањи се целосни и точни. Ваквите извештаи треба да содржат ставки за добиената индиректна помош и плаќање во натура од страна на симпатизерите.

D. МЕДИУМИ

- Треба да се разгледа можноста Советот за радиодифузија да добие поголема надлежност во спроведувањето на законот, како и подобрувањето на неговиот капацитет за да делува поефикасно и навремено во врска со незаконските и неправедните активности на медиумите во текот на кампањата.
- Треба да се овозможи градирање на казните (т.е. суспендирање на дозволата за емитување во траење од помалку од 48 часа) за медиумите кои сториле релативно мали прекршувања на изборните правила, вклучувајќи го и изборниот молк.
- Државниот радиодифузер, МРТВ, и другите државни медиуми треба да се реорганизираат во субјекти за независни јавни услуги.

E. ПРИГОВОРИ И ЖАЛБИ

- ДИК треба да биде задолжена со закон да ги разгледува приговорите кои не значи дека задолжително ќе повлечат поништување на резултатите на одредено гласачко место, и/или промена на резултатите на изборите во

изборната единица. За да се овозможи истото, треба да се измени легислативата со амандман што ќе обезбеди зголемена транспарентност во врска со типот на докази кои би го поддржале соодветниот приговор, и видот на правни лекови кои се достапни. Исто така треба да се разјасни дека не е потребно секој пат изборите на одредено гласачко место да се повторуваат откако на тоа гласачко место резултатите биле поништени.

- Треба да се зголеми транспарентноста на постапката на приговори и жалби, како во изборната администрација така и во судовите. Основата на одлуките треба да биде појасно претставена; списите на одлуките треба да бидат пошироко достапни; и, што е можно повеќе, на јавноста и на нејзините претставници (на пр. печатот или домашните набљудувачи) треба да им се дозволи пристап во постапката.

Ф. УЧЕСТВО НА МАЛЦИНСТВАТА

- Треба да се обрне сериозно внимание во врска со прашањата покренати во овој извештај кои се во врска со правото на глас на етничките малцинства, вклучувајќи посеопфатни јазични одредби и поефикасни мерки за ограничување на можноста за манипулација со гласовите.
- Исто така треба да се обрне особено внимание за разрешување на проблемите на ромските гласачи преку мерки како што се: поттикнување на регистрацијата на гласачите, спроведување на граѓански иницијативи за образование и информирање на гласачите и обука на членовите на Избирачките одбори.

Г. РОДОВИ ПРАШАЊА

- Жените треба да бидат повеќе претставени во сите нивоа на изборната администрација.
- Треба да се преземат чекори за да се обесхрабри праксата на семејно гласање која можеби игра спречувачка улога жените да го искористат своето право на глас.

ДОДАТОК А

ГЛАСАЧКИ МЕСТА КАДЕ БЕА УВИДЕНИ ДОКАЗИ ЗА ПОЛНЕЊЕ НА ГЛАСАЧКИ КУТИИ

Докази за полнење на гласачки кутии увидени во текот на првиот круг

	ГМ број	ОИК
1	2510	Гази Баба
2	1995	Тетово
3	1532	Пробиштип
4	2815	Центар
5	2958	Чаир
6	2962	Чаир
7	2957	Чаир
8	827	Гостивар
9	278	Пласница
10	590	Штип
11	1953	Тетово
Total	11	9

Докази за полнење на гласачки кутии увидени во текот на вториот круг

	ГМ број	ОИК
1	2201	Велес
2	2096	Тетово
3	2042	Тетово
4	2043	Тетово
5	1112	Куманово
6	1108	Куманово
7	2354	Кисела Вода
8	2353	Кисела Вода
9	2351	Кисела Вода
10	2892	Центар
11	2890	Центар
12	2134	Тетово
13	2029	Тетово
14	2036	Тетово
15	2043	Тетово
16	1903	Струга
17	2443	Карпош
18	2333	Гази Баба
19	1124	Куманово
20	1117	Куманово
21	1119	Куманово
22	1112	Куманово
23	1120	Куманово
24	1124	Куманово
25	1005	Куманово

26	1111	Куманово
27	1233	Неготино
28	2354	Кисела Вода
29	1926	Тетово
30	непознато	Непознато
31	2090	Тетово
32	2009	Тетово
33	1995	Тетово
34	1997	Тетово
35	1926	Тетово
36	2174	Велес
37	2050	Тетово
38	1924	Тетово
39	2453	Карпош
40	1078	Куманово
41	1085	Куманово
42	815	Гостивар
43	1475	Крушево
44	2892	Центар
45	2669	Кисела Вода
46	2415	Кисела Вода
47	2416	Кисела Вода
48	1234	Неготино
49	276	Кичево
50	277	Кичево
51	278	Кичево
52	1079	Куманово
53	2339	Гази Баба
54	2336	Гази Баба
55	2050	Тетово
56	278	Кичево
Total	55	12

ЗА ОБСЕ/ОДИХР

Канцеларијата за демократски институции и човекови права (ОДИХР) претставува главна институција на ОБСЕ која им помага на земјите кои учествуваат во ОБСЕ „да обезбедат целосно почитување на човековите права и основните слободи, да се придржуваат кон владеењето на правото, да ги унапредуваат принципите на демократијата и да ги градат, да ги засилуваат и да ги чуваат демократските институции, како и да спроведуваат унапредување на толеранцијата во целото општество“ (Хелсиншки документ од 1992 г.)

ОДИХР, со седиште во Варшава, Полска, беше создадена 1990 г. како Канцеларија за слободни избори на Парискиот Самит од 1990, а започна со работа во мај 1991 г. Една година подоцна, името на Канцеларијата беше сменето за да го отсликува својот мандат, кој влучуваше човекови права и демократизација. Денес во неа работат повеќе од 100 вработени.

ОДИХР е водечка организација во Европа во полето на **набљудување на избори**. Таа секоја година го координира и го организира распоредувањето на илјадници набљудувачи за тие да оценат дали изборите во регионите на ОБСЕ се во согласност со домашното законодавство и меѓународните стандарди. Нејзината методологија обезбедува детален увид во сите елементи на изборниот процес. Преку нејзините проекти за поддршка, ОДИХР им помага на земјите кои учествуваат во ОБСЕ да ја подобрат својата изборна рамка.

Активностите за **демократизација** на ОДИХР ги вклучуваат следните тематски области: владеење на правото, граѓанското општество, слобода на движење, еднаквост на половите, законодавна поддршка и трговија со луѓе. Канцеларијата секоја година спроведува голем број на целни проекти за поддршка, имајќи за цел како да им помогне така и да го подобри придржувањето на државите кон заложбите на ОБСЕ и исто така да ги развие демократските структури.

ОДИХР врши мониторинг во земјите учеснички дали тие се придржуваат кон заложбите за човекови права на ОБСЕ и дава поддршка во подобрувањето на заштитата на **човековите права**. Исто така е организатор на неколку годишни состаноци каде се разгледуваат спроведувањето на заложбите за човековите права на ОБСЕ од страна на земјите учеснички и се дискутираат посебните тематски области.

ОДИХР им обезбедува совети на земјите учеснички во врска со нивната политика кон **Ромите и Синтите**. Го унапредува јакнењето на капацитетите и формирањето на мрежи помеѓу заедниците на Ромите и Синтите и го охрабрува учеството на претставниците на Ромите и Синтите во органите на политиката. Канцеларијата исто така делува како место каде се собираат и разменуваат информации за прашањата околу Ромите и Синтите, меѓу националните и меѓународните чинители.

Сите активности на ОДИХР се спроведуваат преку блиска соработка со земјите кои учествуваат во ОБСЕ, институциите на ОБСЕ и операциите на терен, како и со други меѓународни организации.

Повеќе информации можете да добиете на интернет страницата на ОДИХР (www.osce.org/odihr).